

Samfunnsliv

Samfunnsliv

Betraktninger av Ragnar S. Grude

11490

Ikke alt som R.S.G. beretter og skriver om i denne artikkelen deles av S.livs redaksjon. Men derfor nektes han ikke spalteplass.

Noen tanker om: ÅRSÅK OG VIRKNING i forbindelse med «krigen», som vi aldri blir ferdige med. Ikke vi, som var med - på ett eller annet vis. Jeg var med i «de bibelske kjente 40 dager og 40 netter» - jeg tenker på dagene fra 9. april til kapitulasjonen den 10. juni. Jeg for-

Grude Koht. Vi hadde Skardene, med stort og smått. Og skjæret for siddelykkeriet i Norges Bank, Einar Forfang. Men, det var Kohlfamilien som valde oss det største besværet... Det ble press fra alle sider, om å gå inn i Nasjonal Samling. Vi skulle berge det lokale styre ved vår inntrøden, vi skulle også «skjerm» Karen, som var fordrevet fra sin bolig i Karistua på Lysaker. Vi var: far, mor, to brødre og en søster. Søsteren, som var yngst og 20 år, så alle «pressgruppen» bort ifra. Vi øvrige var mer «interessante». Far øvste og fremst, og så jeg, som var 24 år, og «det coming man» innen bondelagsbevegelsen i særdeleshet, og innen ungdomssektoren. Far og jeg ble enige om: vi delte oss. Jeg skulle «melde meg inn i NS, hvilket ble gjort 10. oktober 1940. Bror, min, tilsatt i Statens kornforretning, og 2 år yngre, skulle «stå utenfor», likesom «faderens». Mor skulle «bli med meg». Altså: far og yngste sønn ble «utenfor», eldste sønn og mor ble «innenfor».

Vi var alle ivrige Bondepartifolk, og ikke noe særlig «happy» for Quisling-partiet. Men, bygdens beste menn fra alle partier, unntatt kommunistene og presten, «var med» og appellerte sterkt: «at NÅ måtte vi stå sammen! Det var sant og si så godt og vel ment, at jeg og vi så ikke noe svikersk i å «skifte parti» akkurat nå... Vi tenkte vel som Brochmann i denne nådens stund.

Men, allting endret seg, for oss som alle andre. I 1942 ble far og mor «forflyttet» til Hurum, og ble «nedstas» på stedet hvor Trotsky var internert. Far måtte bli fruktdyrker, på den denne Gudsforslatte gården til nedfalls... Han mestret også denne situasjonen. Mor var nemlig gardenutdannet. Vi kunne ikke bo i Årskog, like ved svenskegrensen, fordi Koht kunne få «meldinger» han ikke skulle ha. Dette var noe tøv, for han var da forelengt avgått som utenriksminister. Derimot var min bror blitt svensk flyktning, med to tyske dødsdommer inabentia i «bagasjen». Han var transportør av jøder, over Årskog-Setskog-Rømskog, sammen med doktor Ingolf Andresen. Hasarden, som jeg vil kalle den, hadde sin pris. Han ble av «kjent folk innen jøssingmiljøet» angitt fordi tre jøder ble «tatt» av tyskerne på Setskog. Jødene fulgte ikke anvisningene for sin ferdsel noen hundre meter forbi en tyskerforelting. Gjorde en svingvurt ut av ruta, og gikk «rett i fella». Min bror, som kjørte disse, og forøvrig «skjerte som lege», måtte meget hastig søke seg vekk og i dekning, for ikke å kunne vise seg i Norge på 1/2 år. Dette forhold, at de ikke «fants» ham her i Norge (tyskerne/norsk politi) gjorde det problematisk for far, han i sær! Han fikk en beslagleggelse av verdier, og beskåret sin rørlighet på stedet han bodde, som kom til å «vadvare helt til 1951», så tro ikke at «Terbovens etterkomme» var noe bedre!! Jeg meldte meg ut av NS like etter våren 1942, mens jeg tjenestegjorde som befal i Norges Arbeidstjeneste. Jeg ble til-

holdt meg «rolig» til 10. oktober 1940. Bedrev gjenoppbygging av krigsskadede hus på bondegården Rom i Askim, nær Fossum-strøkets befestninger utenfor Askim/Mysen, med Høitorp fort bakerst i denne rekkefølgen.

10. oktober 1940 gikk familien Grude inn for en såkalt pragmatisk ordning med det som skjedd etter Terbovens tale 25. september 1940. Far «var noe» - sett på - i det daværende bygdesamfunn. Han «var noe» ellers også, sett med andres øyne NB! Han var en meget vel-

grad, og enhverlige forvalteragronom m.m.m. Overførselen, ansettelsen, ble foretatt av sorenskriver Harbeck i justisdepartementet, som satt i administrasjonsrådet nettopp da. Jeg likte meg meget godt i Norges Arbeidstjeneste, som bød på en meget givende tjeneste for befal som menige. I allefall: de fleste av dem... Som befal, jeg nådde ganske høgt forresten, takket være min utdannelse både militært som praktisk. Ga meg meget krevende oppgaver, men utviklende. Bla. var oppbyggingen av landbruksskolen på Sønsterud i Åsnes «super-krevende» i den tiden. «Haken» ved det hele; at det kom tyske forstidsgegnere inn i prosessen vår, som hele tiden gnalte på: «bei uns - bei uns» så gjorde vi det «slik og slik». Disse «beraterne» nådde ikke norske AT-folk til mere enn navlen. Arbeidstjenesten er eldre i Norge enn i Tyskland f.eks.!! Jeg «stelte» meg dumt, jeg avviste dem, og var nok uheldig også. Disse «karene» hadde god greie på familiene Grude og Koht, og broder Svein, «sjøde-transport-trafikk». «Belønning» ble en såkalt «studien-reise» til das Vaterland - um die Arbeitsdienst im Deutschland zu sehen!! Jeg skal ikke skryte av min «verrheth», men enden på visa ble, at årsaken til min reise munnet ut i Um gutes Lebensart zu lernen..., og denne reise ble avsluttet med et opphold av kortere varighet i Konzentrationlager Dachau beim München... Lenge nok til å få avsmak på akkurat det stedet å ha som bopel. Jeg reiste i Norges Arbeidstjenestes uniform, hvor jeg «pralet» med tre stjerner på epåleettene. Dvs.: kapteins grad - og denslags var noe tyskerne hadde respekt for, selv om jeg ikke representerte noen «Wehrmacht aus Norwegen». Jeg kom helskinnet hjem, noen minner og erfaringer rikere. Jeg hadde nok brukt opp «kvoten» min.

Jeg kom til å stå under beskyttelse av Axel Stang, ministeren for Arbeidstjeneste og Idrett. Ham kjente jeg lite grand til, da hans familie hadde eiendommer i Årskog bl.a. Axel Stang var en meget god mann for norsk ungdom, og jeg hadde «hemmelige»: signaler og ordre fra ham og AT-ledelsen (sammen med noen få utvalgte) hva vi i visse tilfeller skulle gjøre med norsk ungdom. Især vi, som hadde våre «clair» så nær svenskegrensen. Dette gjaldt alle leirer, som i en flerhet var «lagt» påfallende nær grensen. Det lever ennå AT-offiserer som kan bekrefte hva jeg her skriver. Professor Hans Fredrik Dahl er bl.a. av dem, som har sett dokumenter om forholdsregler for AT-personell ifall-ifall... som i hos senere rektor Arne Haraldstad i Askim (88 år). Disse var fra Axel Stang personlig.

Jeg skal forsøke å «ro meg nærmere lands». Jeg kom nærmere 2 år etter krigsslutt for «retten», og skulle dømmes for medlemskap. Det gikk ikke for «retten» i å få til dette. London-parolen var, at den som «meldte seg ut» ved de tider jeg

ansett oppdretter av tung- og lett hest/travere med ry utover landegrensene, og likeledes som storfeprodretter og melkeprodusent. I bygda «så de opp til» denne særskilte jærbenen, som gjorde mange ting anderledes enn det «oppplste og vedtatte» for en allsidig gardsdrift. Han spurte ikke om: hvor mye melker kua før han visste noe om hvor mye, og hva slags for hun fikk å lage melk av. Han ga kua et slags «vilkår»: - hvor mye melk gir du meg på ??-slags for då får, og mengdene av dette/disse sammen-

regnskap på landbruksskolen jeg hadde stått for oppbyggingen av. Han var vitne til utmeldelse av Nasjonal Samling (foretatt på Elverum i 1942), og Nylendaen hadde vært London-regjeringens generalrevisor, dessuten, Etter krigen. Han ga meg skriftlig ubedt «alle tiders attest for mitt virke» i Norges Arbeidstjeneste. Et virke og en deltagelse selve Administrasjonsrådet hadde tilskyndet meg i å delta i. Retten kom tilsatt til den konklusjon, at jeg måtte idømmes en bot på kr. 1000,- for å ha «nærbruk» statens penger på noe så «vanvittig unyttig» som arbeidstjeneste. Seirene «dømte», da det ble fastslått, at å ha tjeneste som befal i Norges Arbeidstjeneste ikke var straffbart, ble bare dømt de som hadde hatt et NS-medlemskap. NB: Men bare noen under krigen! Utan at det foreligger noen vedtatt lov for straffbarheten.

Jeg betalte kr. 1000,- for å få «fred», men angret bitterlig på at jeg lot dem «sitte med mine penger». Andre fikk disse tilbakebetalt... Synt på NAT har jo endret seg til å ha vært samfunnsavgivlig virksomhet!

Et samvær med felle-onkelen 14. april 1957 (Palmesøndag forresten) i mitt eget hjem her i Oslo bidro meget sterkt til «konverteringen» tilbake til «landsvikernes gruppe». Jeg vedkjenner meg å ta avstand fra mye av «de gode nordmennens» påstander om deres fortjefeligheter under krigen, fra A til Å. Og ikke så lite A-partiets Skallalagsrimssoske historiskrivning. Et historiskrivning historikeren Koht betegnet som «berre historiar» i stor grad. Hans vordnad for eksempel for Magne Skodvins historiskrivning vil jeg ikke gjengi her. Han sa om Skodvin: - Eg har haft han som elev... og hørde hans «døktor-preken» i Auland, den stog ikke te' nokon grad i det heile tatt... Det blei gjort en skammelig, heilt fatal avgjørd den tid han ble utnevnt til doktor... Ho var ikke einstemmig heil... (Dette står på mitt tydbåndopptak fra denne dagen, som var en lang dags ferd mot seine kveld. Koht var en ensom mann på 84 år og nesten helt blind. Denne dagen fikk han «noe godt å spise», han hadde et interessert publikum i meg!!! som stilte mange, mange særs delikate spørsmål om den totale krigsførsel og om «oppgjøret» i dens kjolvann, som fulgte for oss «nazistane», som «fyrte nokon av oss andre, tell dømses inng», sa han. «Dei måtte ha syndeubukker å legge skulda på fyrr krigen... og MISEKEN... med den 9. april. Ja, vårt uske forsvar, og vår god'truendhet åt brittane... som gjordet det eg sa på Stovringets talarstol den 8. april um kvelden, omlag ved 9-tida, då dei der dreiv i harde taka med smørinnblanding i margarinen, medan me - utvitudne om tuschens adferd forseggikk uppetter Oslo-forsiden, nemlig «at eg trur beint fram at britane dræg - førar - kriggen inn på norsk territorium!!!» På dette tidspunktet var «hendingen» alt på gang, og eg stod tok å tala til nasjonalforsamlingen om farene som

setninger. Han tenkte «kostholdslære» anvendt i fjøset, og på travestallen for andre slags yteler. Resultat: To år på rad, etter 1930, hadde han under offentlig kontroll, landet (Norges) høgstmelkende ku og dito for en melkende besetning på vanligvis 25 stykker storfe. Hans kaldblodstraverstall hadde alle rekorer for rasen Gudbrandsdalshest, mellom 1930-1940, og de trofeer som kunne «erobres». Han hadde per 9. april også 20 års medarbeiderskap bak seg i Aftenposten, som landbruksmedarbeider, med

Håkon Lie var ein av dei av «mine egne», som hadde eit go' ord å seie meg... og på «kammeret» «Gubbens» sjølv. (Han mente Nygaardsvold, som ba um tilgjevning avdi han så lite hadde vilja høyre på meg um farane som fyrr krigen rådde ute i verda. Og paradoksalt nok, så reiste eg og fararen dykkar (han meinte Quisling) rundt til landa i Europa, til dømses Tyskland og Britannia for å tale fredens sak... og var og innom Frankrike, utan at det nok hjelpte det aller minste grand. Krigen, ho måtte nok koma...

Dette blir bare noen brokker av det snakket om denne dagen. Samtalen ga meg nytt syn på mye. Et djupt inntrykk på meg gjorde Kohts gjennomgang av vel omlag 42 vers av Ibsens Therje Wiigen, som han kunne utenat. Koht var nok «den anglofile beundrer noen måtte tro. Ved det attende verset, var det vel,

Han stoppet opp, da «den unge løytnanten stakk åren gjennom sjekten bund, så Therjes kornsekk fra Danmark gikk i havet...» Det var slik engelskmannen - brittene - hadde gjort figurlig og bokstavelig så mange sted i verdi gjennom mange desener, og tilrانا seg verdsmakta... Han snakket i samme slengen om sitt og Nygaardsvolds besøk hos Churchill en sen høstkveld 1940. Kara ville vite hvilke hensikter engelskmennene, og han personlig hadde for, og med Norge, slik som forholdene artet seg nettopp nå. Han fikk ikke et svar, men åpenbar «overlegenhet» ble vist Koht og Nygaardsvold på en slik måte, at Nygaardsvold gikk i stort sinne. Churchill, som var så drivende full, «at han kunne ikke se te føtne utan seg», sa Koht, - men, «han var merkelig klar i hodudet!» Etter 25 minutter ble Norges utenriksminister av en adjutant «svinket ut». Nygaardsvold hadde gått ca. fem minutter før, «helt kokende rasende», sa Koht.

Jeg har, antakelig, plaget en aldrende, respektabel redaktør med mange ord. Sammenhengen er det kanskje vanskelig å finne fullt ut, og hensikten med: Hva vil jeg? Jeg er selv 81 1/2 år, så en viss tilgivelse får jeg vel, om ikke alt er så perfekt i alle deler. Jeg har lest Samfunnsliv nr. 6, og Andreas Skartveits artikkel ifra Aftenposten. Han er så mangfoldig, og jeg får ikke helt «taket» i hans utlegninger. Jeg føler, og tror, at han deler mange av mine synser på mange ting. Jeg kjenner en «likvidert» person (helt uten grunn). Jeg kjente den legendariske Ingolf Andresen, som drev vidstrakt (les: utstrakt) jødetransport til grensen, gjennom min barndoms bygd, hvor min bror var sterkt involvert, med for nevnte følger. Jeg har en gang hilst såvidt på Ulteig, og jeg har intervjuet overlege Jon Leikvam, som har fortalt meg om Fehmer, om Ingolf Andresen og svært mange andre. Jeg har mer enn hilst på Hans Fredrik Dahl, ambassadør Braaland, Kristian og Erland Asdahl og major C.C. Ja, også skolesjef Øisang flere ganger, og major Blindheim m.m. av dem som «del-

ukentlige innslag på fast plass hver fredag under pseudonymet LARS LEIRA. Ja, mye mer i den lei i andre aviser med annet slags stoff.

At han var kommunepolitiker var selvsagt. Og ligningssekretær m.m. fulgte med. Inntil den 9. april 1940, da en «ny tid» og mange problemer fulgte «ett som haggel». Vi hadde i vår midte (i familien) medlemmer, som skapte også for oss «ute på bygda» problemer. Blant disse var Halvdan Koht den vesentligste. Han var fars svoger, som gift med Karen

har ligget her borte... Er dens innhold noe for Samfunnsliv? Jeg skal ikke kommentere her noe om innholdet, men bare si: etterkom vi i alle livets tilskikkelser de lover og regler som gis (i fredstid, og under normale forhold) så behersket vi kanskje «unormalitetene» bedre under unormale forhold, som f.eks. under en krig. Til sist vil «alle unormale forhold» jenke seg til bortimot det normale igjen. Vi ser eksempler i Tyskland, etter nazi-tiden, og i Russland etter kommunismen. (Jeg greier ikke å si dette helt riktig som jeg tenker denne konstellasjonen...) Altså: Årsaken er en virkning som vi må «leve med» inntil videre... Jeg var med i krigen 1940, og tapte, måtte gi meg... Jeg kjente reglene i krig, og forholdet meg til dem. Jeg knyttet mere enn en gang «hendene i bukselommene», og frastod å begå voldshandlinger av noe

slag, da enhver voldshandling så jeg på en som boomerang. Kanskje galt? Men slik så jeg det. Alt, som ikke har livets rett, har Vår Herre ordnet det så viselig, at det dør av så smidut av seg selv... Jeg er også av den naive tro, at Vår Herre - av og til - lar katastrofer og store kriger «gå av stabelen», for å desinere en menneskeslekt som blir overtallig for denne jords kapasitet. Veste i småkonen om Babels forvinn. Er vi inne i noe av det samme nå? Jeg tror at våre hulfarger tilkjennegjør hvor på jorden vi skal bo og virke. Uff, det er så vanskelig å være menneske, og retterdilig.

I flere brev virker på meg som mesteren Schuberts «uffullendte», og slettes ikke som en velkomponent «symfonis». Hodet er for fullt av ting å snakke om/skrive om, jeg stritter mot det tidsperspektiv jeg går imot... Unektelig går jeg jo i livets avgangsklasse, og som min far; i bet for tid. Han også ett: lot seg «det uffullendte», hva også jeg vil gjøre. Jeg er spent på om du gidder å lese dette brevet til endes...

Jeg forventer meg ikke noe, men medsender «noe stoff», som kanskje underbygger tankene i årsak og virkning. Det blir følgende: Kapitulasjonsavtalen. De norske offiserers æresord (som Ruge underkrev). Erklæring av biskop Berggrav (som jeg kjente litt fra samvær hos Koht, og hans sønn som militærneker 1938, han het Øyvind). Beslagleggelsen hjemme hos oss, + noen ting til.

Hilsen fra Ragnar S. Grude (delvis lam i høyre arm og hand)

Juni 1997 87/0.

Redaksjon og ekspedisjon 6150 ØRSTA
Abonnement i hele Norden Kr. 450,- pr år kr. 225,- pr halvår
Annonsepris kr. 4,- pr mm 1 side kr. 4 50 pr mm